

Fra ‘Interkulturelle kompetencer’ til et intersektionelt blik

– Om socialarbejderes sans for arabisktalende mødres positioner

AF NANNA BRINK LARSEN

Det intersektionelle blik på minoritetsdanske borgeres institutionelle møder i velfærdsstaten, såvel som socialvidenskabelige analyser af disse møder, må overskride ensidige kulturaliseringer.

Kan det intersektionelle blik overskride fastfrosne tilgange og begribe den måde kulturalisering foregår på i praksis?

Formålet med denne artikel er at konstruere et sæt af teoribaserede analysebegreber, der samtidigt kan danne udgangspunkt for en reflektiv praksis, hvor fx majoritetsdanske socialarbejdere og minoritetsdanske¹ klienter interagerer. Artiklen vil argumentere for den begrebslige ramme på baggrund af en analyse af, hvilken rolle ‘kultur’ og andre positioner spillede i forældreuddannelsesprojektet “Projekt Forældre i Skolen” (PFS), hvori jeg udførte etnografisk feltarbejde i efteråret 2003/foråret 2004.²

PFS bestod af en række ugentlige dialogmøder imellem en lille gruppe arabisktalende mødre til 5-6-årige børn, og to faste majoritetsdanske projektmedarbejdere – en sundhedsplejerske og en socialpædagog – suppleret af oplægsholdere fra skolefeltet. Projektet var finansieret ved en pulje for forældreuddannelse for “socialt udsatte etniske minoritetsforældre”. Lokalt var det situeret i et dansk byområde, der er præget af segregering i både skole- og boligfeltet.

Tidligt i den periode, hvor man havde finansiering fra forældreuddannelsespuljen, havde man haft et anti-mobningsprojekt i folkeskolerne, hvilket bl.a. gav minoritetsdanske skolebørn i området lejlighed til at udtrykke marginaliseringsoplevelser. PFS blev til i et forsøg på at bruge forældreuddannelsesmidlerne til at forebygge disse oplevelser hos børnene ved at ruste en gruppe mødre til deres forventede kommende samarbejde med Folkeskolen.

Projektet var dog ikke kun et forældreuddannelsesprojekt, men også et udviklingsprojekt, som skulle skabe professionel læring. Det var tilknyttet en bredere vifte af projekter superviseret af to konsulenter, der definerede det overordnede mål som at skabe 'dobbelt læring'. De socialarbejdere, som har været involveret i PFS, har i lighed med andre praktikere oplevet en usikkerhed overfor de interkulturelle møder, der indgår i deres dagligdag, og har ud fra et ønske om at gøre arbejdet godt haft som mål, at interaktionen ikke alene skulle føre til læring hos mødrene, men også skulle styrke deres kompetencer som professionelle, der arbejder i et område med mange minoritetsdanskere.

Mit eget forskningsprojekt indeholdt forud for feltarbejdet mål om at producere viden, der nok var funderet i et magtkritisk sociologisk perspektiv på mødet imellem minoritetsdanske klienter og majoritetsdanske socialarbejdere, men også var praksisrelevant. Igennem forskningsprocessen er jeg imidlertid i stigende grad blevet opmærksom på former for praktisk viden om interkulturelt socialt arbejde, et sådant sociologisk perspektiv *ikke* kan understøtte: 'Interkulturelle kompetencer' i form af "en vis mængde viden om De Andres Kultur, der kan foregribe misforståelser og overføres fra situation til situation", kommer for let til at overvurdere betydningen af (national-)kulturelle fællesskaber og forskelle, og overse andre dimensioner af aktørers erfarings- og interessepositioner.

Denne artikel vil diskutere, hvordan in-

tersektionalitetsbegrebet (jf. fx Collins 1998, Crenshaw 1994, Lykke 2003, McCall 2003, Mørck 2005, Staunæs 2003 og 2004) kan bidrage til at overskride nogle af disse begrænsninger. I første afsnit præsenteres et analyseapparat med afsæt i Jensens (1998, 2005) begreber til analyse af interkulturel kommunikation, der bruges til andet afsnits analyse af, hvordan de forforståelser, som den interkulturelle kommunikation baseres på, risikerer at indebære et kulturaliserende blik. Et sådant blik afskærer fra at se den kompleksitet, som jeg vil argumentere for, at intersektionalitetsbegrebet kan introducere. Dette begreb redder os imidlertid ikke automatisk fra risikoen for simplifikationer. Det danner snarere et nyt centrum for en række bredere spørgsmål om bl.a. forholdet imellem strukturalistiske og poststrukturalistiske forståelser af sociale positioner. Derfor vil jeg i artiklens sidste afsnit diskutere, hvilken læsning af intersektionalitetsbegrebet, jeg mener, kan bidrage til at overskride stereotypificering i relation til praksisfelter som det, der danner udgangspunkt for analysen her.

I. INTERKULTUREL KOMMUNIKATION: FORFORSTÅELSERS BETYDNING FOR FORSTÅElsen AF DEN ANDEN

Udgangspunktet hos Jensen (1998, 2005) er et mål om at danne begreber, der kan støtte analysen (i forskning og i praksis) af, hvordan forståelsen af et budskab i interkulturel kommunikation baseres ikke på nogen entydig eller stabil korrespondance imellem afsenderens og modtagerens udlægning, men på deres forskellige og positionerede erfaring på området. På den baggrund har Jensen konstrueret fire begreber, som jeg finder anvendelige i praktiske refleksioner såvel som i forskningsbaserede analyser. Jeg genlæser dog begreberne indenfor en videnskabsteoretisk ramme, der lægger større vægt på magt og positionaltitet og involverer en mere radikalt konstruktivistisk delvis post-strukturalistisk tilgang

til relationelle konstruktioner af kulturel viden og identitet.³

Det første begreb, *erfaringsposition*, vægter det forhold, at kommunikerende agenter fortolker forskellige temaer og udsagn forskelligt på baggrund af de positionerede erfaringer, de tager med ind i kommunikationen. Kendskabet til erfaringsforskelle imellem positioner, der antages at repræsentere forskellige kulturer, er noget, der stilles centralt i en del af den vidensproduktion, der foregår omkring 'interkulturel kommunikation' og 'interkulturelle kompetencer', ligesom man i PFS har lagt stor vægt på at få kendskab til de arabisktalende mødres erfaringer.

I Jensens eksemplificering af begrebet kan "de kropslige og bevidsthedsmæssige erfaringer, en person har fra sine forskellige sociale placeringer i samfundet" (2005, 114), have reference til køn, alder, social position, opvækststed, minoritets-/majoritetsposition, samt måder at praktisere sin etniske position på. Denne brede forståelse af de positionelle forhold, der danner baggrund for forskellige erfaringer, fortolknings- og interesser, er i overensstemmelse med den komplekse forståelse af det positionelle, jeg henter fra intersektionalitetsbegrebet. Dette refererer i min læsning til en interesse for, hvordan differentieringsformer i en kategori (som køn) på forskellig vis spiller sammen med differentieringsformer i andre kategorier (som fx etnicitet og klasse), eller for, i Crenshaws (1994) klassiske formulering, hvilke "forskelle, der gør en forskel" i en konkret sammenhæng.

I hverdagsforståelsen af det interkulturelle vil vægten imidlertid ofte lægges på agenternes forskellige 'kulturelle erfaringer' forstået som fælles (national)kulturelle dispositioner i en gruppe, der identificeres med nationalt opvækstrum og/eller etnicitet (jf. Kamali 2002, Jensen 1998⁴). I den kontekst bliver interkulturel kompetence lig med kendskab til generaliserede erfaringsbaggrunde fra fx 'kollektivistiske', 'traditionalistiske' eller 'patriarkalske' nationale/et-

niske kulturer. Kerneproblemet ved denne tilgang er – udover at den tenderer til at behandle 'kultur' som noget statisk og homogent – at den afskærer blikket fra en række andre positionelle forhold, der kan have betydning for agenters fortolknings- og interesseposition. Ifølge mine observationer og interviews har der, som det følgende afsnit vil uddybe, været en sådan tendens til, at kultur kom til at skygge for andre erfarings- og interessepositioner i PFS.

Det har endvidere forundret mig, at når projektets professionelle fortalte om konkrete områder, hvor møderne med de arabisktalende mødre havde givet dem ny viden om deres (antaget kulturelt baserede) tilgang til feltet, så svarede det ikke altid til de problemopfattelser, jeg havde kunnet observere møderne præsentere. Med andre ord måtte denne 'interkulturelle viden' være blevet produceret andre steder end i det konkrete møde, den refererede til. Før jeg vender tilbage til intersektionalitetsbegrebet, vil jeg derfor udvide begrebsdiskussionen med yderligere tre begreber, der kan give analytiske redskaber til at indfange, hvordan 'interkulturel viden' konstrueres og kommer i forgrunden i interkulturel kommunikation i praksis.

Jensen (2005) pointerer, at kulturelle forforståelser både baseres på erfaringer med Den Anden og myter konstrueret i kommunikation om Den Anden. Da mine observationer advarede imod semi-realistiske forhåndsantagelser om, at præsenterede 'erfaringer' med kulturelle Andre er baseret i, hvad disse Andre lader vide om sig selv, har jeg ønsket at konstruere et begreb, der kan rette en mere radikal tvivl omkring det erfaringsbaserede i konstruktioner af selv- og andenforståelse. Jeg har derfor læst begreberne med en skarpere post-strukturalistisk kant end den, der er ansats til hos Jensen. *Andenforståelse*⁵ bruges således her for antagelser omkring dispositioner hos positioner, der samtidigt konstrueres som kulturelle Andre, hvilket strukturerer fortolkningen af disse personers disponeringer

og dermed potentielt også praksis i forhold dem.

Den kulturelle *selvforståelse*, “de måder, en person beskriver sit eget kulturelle fællesskab” på i “næsten altid idealiseret” form (Jensen 2005, 110), konstrueres ofte i samme moment.

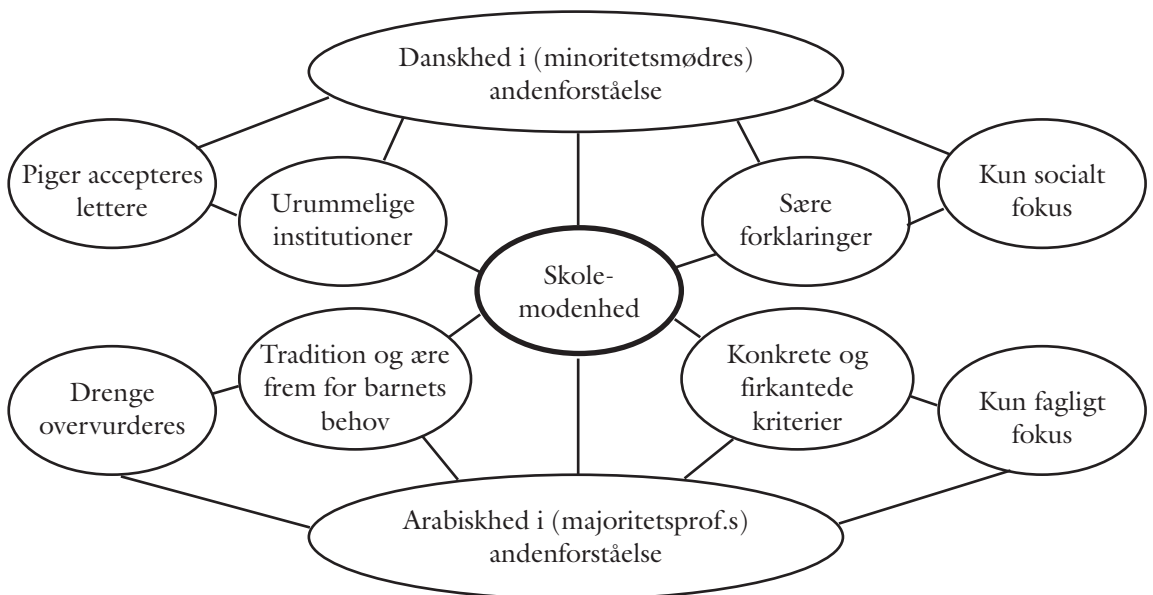
Den relationelle konstruktions kulturelle selv- og andenforståelser kan foregå omkring *kulturelle fikseringspunkter*, der i Jensens (1998, i 2005; fixpunkter) begrebsapparat er kampfelter/brændpunkter, hvor kulturelt forskellige aktører har noget på spil, der vedrører deres kulturelle identitet, handlings- og vurderingsberedskab. I min mere radikalt konstruktivistiske læsning af begrebet er der tale om konkrete, feltspecifikke konfliktpunkter, der i den interkulturelle interaktion tillægges betydning som ‘kulturkonflikter’. Dvs. punkter, i forhold til hvilke, der kan være forskellige positionelle interesser og fortolkninger, men hvor forestillinger om kulturens betydning gør konflikterne kulturelle.⁶

‘Kulturelle forskelle’ optræder ofte i konstruktioner, der rummer flere mere eller

mindre eksplicitte punkter i en liste over kulturforskellighedens karakter. Med Laclau og Mouffes (1985, 2002) diskursteoretiske begreber kunne man sige, at betydningen af en forskel bliver til, når dens flyden fikseres ved at blive *artikuleret*,⁷ dvs. knyttet sammen i kæder af begreber, forskelle og identiteter, som gensidig giver hinanden mening. Således kan den mening, der knyttes til kulturelle fikseringspunkter, forstås som en længere kæde af konstruerede forskelle.

På baggrund af denne genlæsning af Jensens begreber og indlæsningen af artikulationsoptikken, har jeg konstrueret en model (anvendt i figur 1 nedenfor), der skal gøre det klart, hvordan fikseringspunkter kan fungere som centrum for selv- og andenforståelser, der konstrueres i negativt spejlede meningskæder omkring det, der opfattes som kulturforskelligt. Fordi konfliktpositioner må ses som flerdimensionelle, må vi dertil søge at analysere, hvordan de forskellige problemversioner, aktørerne italesætter (jf. figur 2), kan forstås i forhold til positioneringer, som ikke indfanges, når positionelle forskelle bliver kulturelle.

Figur 1: Fikseringspunktet ‘skolemodenhed’ ud fra kulturelle andenforståelser

Figur 2: Konfliktpunktet 'skolemodenhed' ud fra aktørernes egne problemversioner

2. FRA KULTUR TIL INTERSEKTIONALITET – I FIKSERINGSPUNKTER I PFS

En af de problematikker, der i høj grad kom til at stå i fokus og på den måde repræsenterer (problematiske) kulturforskellighed under PFS-mødernes tilstræbte kulturmøde og fordomsafklaring, var fikseringspunktet 'skolemodenhed', som jeg har valgt at bruge som udgangspunkt for at illustrere disse analysemodeller. De argumenter, aktørerne i PFS har haft i spil omkring skolemodenhed, præsenteres i den nedenstående analyse i forlængelse af en opsummerende opstilling af dem i modelteksten, som bygger på min kondenserende reformulering af materiale hentet igennem mine observationer og interviews med hhv. professionelle og mødre i PFS.

Argumenterne kan, som i figur 1 (læst fra venstre mod højre), opstilles i tematiske par, således at parterne hver især oplever hinanden som forskelsbehandlende, ufleksible, irrationelle og ensidige i forhold til hhv. køn, barnet som individ samt opfattel-

sen af relevante begrundelser og af kompetencer hos børn. Men samtidigt er der her i fortolkningen af særligt den minoriserede Andens positioneringer en tendens til, at forskellene mellem opfattelserne af skolens og forældrenes modenhedsvurderinger fremtræder som 'kulturelle forskelle'. (U-)ligestilling, ære og traditionalisme, konkrete frem for abstrakte betragtninger og ensidigt faglig orientering (uden sans for det psykiske og sociale) udgør indenfor PFS såvel som i bredere sammenhænge centrale tematikker for den forskel, 'det etniske Andet' konstrueres som. Flere af disse temaer udgør i sig selv fikseringspunkter, der er i spil i konstruktioner af det negative spejl af Andethed, som kan fremstille en Dansk selvforståelse artikulert med ligestilling, individualitet, videnskabelig rationalitet og moderne objektive helhedsbetragtninger på børn; heri en (avanceret) sans for sociale og følelsesmæssige aspekter af børns udvikling.

Hvis vi derimod analyserer fikseringspunktet 'skolemodenhed' med fokus på,

hvordan det fremtræder, når deltagernes argumentationer har udgangspunkt i deres egne perspektiver på problemer og præferencer frem for i fortolkninger af og forestillinger om Den Anden, er det i højere grad feltpositionelle interesseforskelle, der træder frem:

Når de professionelle vægter børnenes ens forudsætninger af hensyn til klassen, fremstår det som systeminteresser, der forholder sig til børnene som elever i en undervisningsinstitution, hvor det professionelle behov kan være overskuelige arbejdsvilkår, mens forskelsrummelighed og hensynet til det enkelte barn er udtryk for forældrelige bekymringer omkring børn, der ses som individuelle subjekter ud fra en privat optik. Når diskussionen berører spørgsmålet om rationelle og retfærdige kriterier, kommer forskellen til at handle om det professionelle blikks redskaber og selvsikkerhed versus den professionseksterne oplevelse af at være underlagt vilkårlige og uretfærdige vurderinger. På den ene side står kriterier, der er baseret på en (ueksplíciteret og derfor for professionseksterne uigennemskuelige) fortolkningsramme omkring skolemodenhed som et stadie i børns udvikling, der behandles som et standardforløb – blot med lidt forsinkelse for nogle børn (/køn). Kriterier, der kan omsættes til feltets anerkendte parametre (fx tegnefærdigheder), som forudsættes at kunne observeres objektivt og sikkert. Dette tager også form som endnu mindre forklarede og lettere tautologiske forsikringer om, at “det er let at vide om et barn er skolemodent, for det kan man jo simpelthen se” som lærer/pædagog. Altså forsikringer om professionelle observationsfærdigheder. På den anden side står hos forældrene en skeptisk undren over de tilsyneladende mystiske kriterier og efterspørgslen efter pejlemærker, der kan aflæses og begribes med et professionseksternt blik (fx et fast alderskriterium eller faglige kompetencer).

Den forskel, der tydeligst ‘gør en forskel’ i positionernes egne problemversioner, er

altså i min læsning *rolle- og interesseforskellen* imellem en forældreposition med udgangspunkt i det enkelte barn (som privat familiemedlem, omsorgsrationelt) og en systemposition, der har udgangspunkt i den institutionelle sammenhæng og barnet som elev (som klassemedlem, socialiseringsrationelt). Sådanne interessekonflikter imellem forældre og lærere kan betragtes som en indlejret del af det sen-moderne skolefelt. Når fikseringspunktet konstrueres i relation til forforståelsen af Den Anden som fremfor-alt-kulturbærer overskygges det feltpositionelle forhold imidlertid. Det medfører en risiko for, at konflikten bliver usynlig som en *interessekonflikt* imellem to positioner med hver sine perspektiver, ansvarsforhold og behov i relation til barnet, fordi den kun er synlig som *kulturkonflikt*. Det kan i sidste ende betyde, at barnet i stedet for at have forældre, der får lov at fungere som advokater for dets private subjektivitet vis a vis institutionen, i bedste fald bliver udstyret med kulturadvokater. I værste fald med omsorgspersoner, der i velfærdsinstitutionelle felter snarere opfattes som en (kulturel) blokering på fornuftig socialisering.⁸

Der er endvidere forskelle imellem, hvordan de mødre, der er uddannede socialpædagog, jordemoder hhv. revisor, positionerer sig vis a vis de professionelle socialarbejdere i diskussionerne såvel som i det fysiske rum. Der kan således være *uddannelses- eller erhvervsforskelle* i spil mellem mødrene, som når de andenforstås i forbindelse med kulturelle fikseringspunkter, bliver ensartede repræsentanter for den Kulturelle Anden. For de majoritetsdanske professionelle så det ud til, at ‘kultur’ kom til at overskygge uddannelse/erhverv som betydningsstillagt erfaringsfaktor, så disse forskelle forblev usynlige. Mødrene fortalte gentagne gange om deres professionelle baggrunde, men først på møde nr. 16 blev der spurgt lidt ind til disse sider af deres erfaringspositioner, på trods af at deres relation til skolesystemet blev tillagt stor betydning i projektets fundamentale problemforståelse. Men

dette mål så ud til at være forbundet med en andenforståelse artikuleret med autoritetsangst og skoletraumer, som snarere udgjorde en hindring end en åbning for at høre mødrenes uddannelsespositioner.

Et andet punkt, hvor profession/uddannelsesbaggrund kan spille sammen med social position og sociale aspirationer, finder vi i relation til fikseringspunktet 'skolevalg'. En del af mødrene har eller har haft deres børn på privatskole. Da jeg spurgte uddybende til socialpædagogen Lis' indtryk af deltagerens udbytte, mente hun bl.a., at de har fået afklaret nogle fordomme i forhold til distriktets folkeskole, hvis skoleinspektør har holdt oplæg i projektet. Det interessante er, at adspurgte om hun ville vælge skolen til sit eget barn, har hendes forbehold mange overlap med dem, Huda og hendes naboer udtrykker i et gruppeinterview: Skolen har en overvægt af minoritetselever og mange socialt udsatte elever, hvilket gør både Lis, Huda og naboerne Rania og Noor bekymrede for, hvorvidt deres børn vil lære nok fagligt, og hvorvidt skolen er et passende tilbud som socialt netværk for børnene (Huda, Rania og Noor er bl.a. bange for, at børnene trods god opdragelse vil lære at slå) og for dem selv (Lis er dertil bange for ikke at kunne finde sig til rette i forældre kredsen).

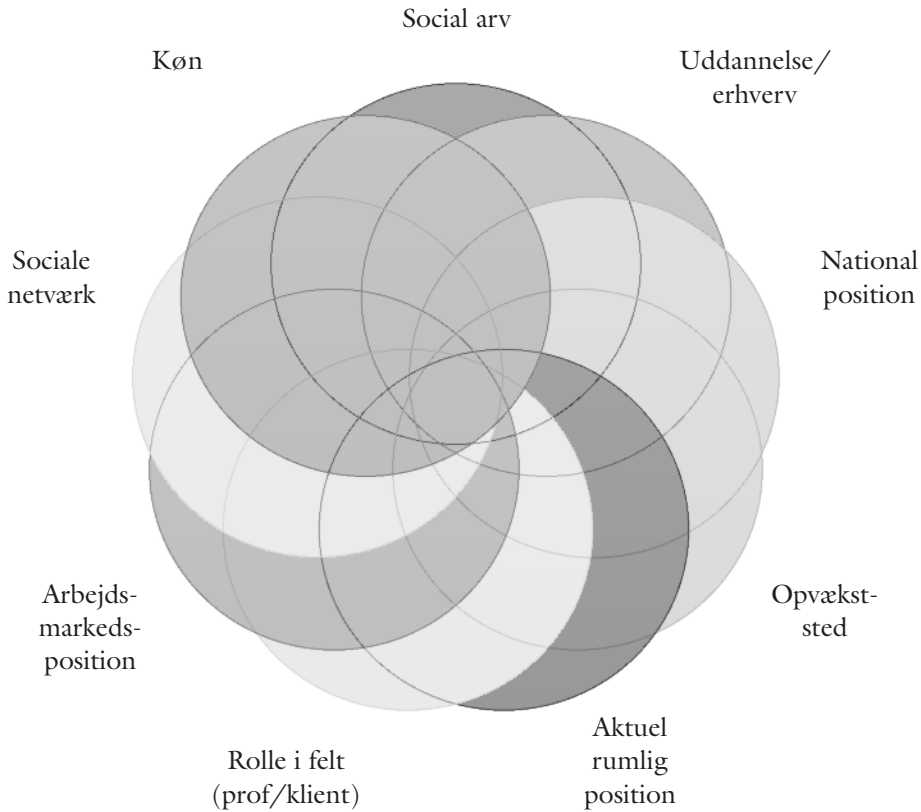
Der er dog også to væsentlige forskelle at spore imellem de positioner, forældrene hhv. socialarbejderen betragter den lokale skole fra. Den første er forbundet med, at Huda, Rania og Noor faktisk bor og skal vælge skole i dette segregerede byrum, mens Lis' bopæl og netværk har givet hende andre valgmuligheder. Den anden med, at de tre mødre oplever deres børn som sårbare i kraft af deres nationale position,⁹ hvilket får dem til at understrege børnenes uddannelse som en vigtig ballast imod den diskrimination, de oplever på arbejdsmarkedet. De middelklasseaspirationer, minoritetsmødrene udtrykker på børnenes vegne, er således prekære i den strukturelle kontekst trods "god opdragelse", mens Lis' so-

cial position giver hende tillid til, at hendes investeringer vil bære frugt selv i den lokale distriktsskole – sønnen "skulle nok klare det, fordi han har så god en rygsæk".

Hvorfor ser Lis ikke sammenfaldene, men "fordommene" i mødrenes billede af skolen? Et aspekt kan være, at når Lis taler som professionel, betragter hun deltagerne som integrationsobjekter, hvilket ikke inkluderer dem i den position, hvorfra hun redegør for sit eget valg, når hun taler som middelklassedisponeret forælder. Hun ser altså ikke feltrollen "forælder" eller de sociale aspirationer som fælles grund. Men heller ikke den forskel, forældrene fortæller frem omkring deres *rumlige* eller *nationale position*, er imidlertid repræsenteret i Lis' forståelse af forældrenes indstilling til skolen. Når deltagerens forhold til den lokale skole fremstår som "fordomme" for Lis, passer det snarere ind i en forståelse af forældrene som kulturelt distancerede til folkeskolen, hvorved forbindelserne imellem deres orienteringer som forældre og socialt disponerede, såvel som aktuelle socio-strukturelle træk ved de integrationsudfordringer, de står overfor, falder ud. Når minoritetsforældre betragtes som integrationsobjekter, kan det medføre både over- og underfokusering på deres nationale position, idet det er minoritetens indlemmelse i det Kulturelle Fællesskab (bl.a. via socialiserende institutioner som Folkeskolen) snarere end socialt og rumligt strukturerede deltagesvilkår, der sættes i centrum.

I PFS har en kulturaliseret forståelse af de deltagende mødre således i en række sammenhænge overskygget andre positionelle forhold, som kan have haft betydning for deres forskellige erfarings- og interessepositioner. Hvis vi skal skabe et mere nuanceret blik på deltagerens positioneringer, må vi medtage, at erfarings- og interesseposition ikke kun handler om 'kultur' i betydningen erfaringer fra opvækststedet, men også om fx feltrolle, uddannelse, rumlig position i segregerede byrum, køn, arbejdsmarkedsposition og national position, såvel

Figur 3: Erfaringspositioner i PFS's skolediskussioner – i intersektionel optik

som elementer af social familiehistorie (arv) og netværk. Disse positionelle sektioner, som jeg har vurderet som særligt relevante i konteksten, er illustreret i figur 3 – der i andre kontekster også kunne inddrage andre differentieringsakser (som seksualitet, alder, racial og etnisk kropsmarkering).

3. FRA INTERSEKTIONALITET SOM FLERFAKTORBLIK TIL INTERSEKTIONALITET SOM SPECIFIK ARTIKULATION

I første omgang kan vi forstå det, McCall (2003) benævner som et fremvoksende “intersektionalitetsparadigme” i forhold til de analytiske og politiske huller, der opstår imellem forskellige ulighedssakser, når de

vægtes hver for sig. Når (hvide) kvinder kønnes og sorte (mænd) racialiseres (jf. Collins 1998) befinder sorte kvinder sig fx i en position imellem flere differentieringssystemer. En sådan position kan indebære underordning ad flere dimensioner; af kønne interesser under en fælles identitetspolitisk interesseposition, der deles med sorte mænd, og af raciale (eller nationalt positionerede) interesser under feminisme, der kan tage form efter bestemte etniske og klassebaserede positioner (jf. bl.a. Crenshaw 1994). Det første spørgsmål, som intersektionalitetsbegrebet skal kunne adressere, er derfor spørgsmålet om flerkategorielle positioner og strukturer. Det kan lede til analyser, som lokaliserer positioner i

skæringsakserne imellem underordningsforhold, som supplerer hinanden uden nødvendigvis at anfægte den interne kategorielle logik – som Bourdieu i *The order of things* (1999b) fx gør det i forhold til intersektionen imellem klasse/social position, bosted og etnicitet.

Kulturaliseringsproblemet handler dog ikke kun om at medtage en række andre sektioner af etniske minoritetskvinders positionelle forhold end de rent kulturelle. Spørgsmålet er, om ikke fx køn, social arv og uddannelsesposition netop *var* med i de kulturelle forforståelser, der fungerede i interaktionen i Projekt PFS? Når mødre ikke blev spurgt om deres relation til uddannelsessystemet, var det måske netop, fordi projektet byggede på en antagelse om, at denne var yderst sparsom, baseret på få års skolegang i et primitivt og autoritært skolesystem. Og når deres kampe for at finde strategier tilbage til deres erhverv ikke helt blev hørt af de professionelle, kunne det have at gøre med, at minoritetsdanske kvinder ikke fra majoritetsdansk side forventes at have nogen relation til arbejdsmarkedet. Dvs. med en artikulation af opvækststed (antaget nationalkultur) med køn og forestillet uddannelses- og arbejdsmarkedspostion, hvor den første kategori foregriber en bestemt toning af de sidste.

I en række sammenhænge (bl.a. i Lis' argumenter for ikke at høre til i den lokale distriktsskole) glider etnisk minoritetsposition og social underordning over i hinanden som elementer i en given problemforståelse. Gitz-Johansens analyse (2004) viser, hvordan lærere refererer til social arv og sociale problemer for at undgå den problematiske etnicitetskategori. Der er naturligvis god grund til, som Schierup (1993) opfordrer til, at se mere socio-strukturelt på de problemer, minoritetsborgere risikerer at møde. Men hvis dette indebærer en synonymisering, der låser (minoritets-)etnicitet til bestemte antagne (underordnede) sociale positioner, fører det til nye versioner af de reduktionsproblemer, man søger at løse.

Problemet er ikke, at underordnede positionalteter indenfor multiple differentieringssystemer ikke *kan* – og ofte vil – kunne antages at supplere hinanden. Problemet er derimod, at man ved at fastholde etablerede forståelser af kategorier og deres skæringspunkter kommer til at overse, hvordan sådanne positionelle koblinger, hvis de forhåndsantages, kan være ligeså kompleksitetsreducerende som enkelt-kategorielle stereotyper. Det kan måske i identitetspolitisk sammenhæng være en strategisk nødvendig reduktion af kompleksitet. Men det indebærer samtidigt en risiko for at reproducere artikulationer mellem sektioner, som låser sammensatte positioner i bestemte kombinationer og afskærer dem fra (synliggørelsen af) andre kombinationer, som når Bourdieu (1999a) i *The contradictions of inheritance* implicit antager, at etniske minoritetsfranskmænd som kategori kan artikuleres med en bestemt klassebaggrund, ved at forklare deres intergenerationelle problemer som en klasserejseproblematik (jf. Mørck 2006). Eller som når jordemødre, revisorer og socialpædagoger forsvinder ud af socialarbejderblikke til fordel for en omsorg for den uddannelsesfremmede, ligefrem angste, Anden kvinde. Eller som når lærere erstatter kulturalisering med "socialificering" på en måde, der stadig på forhånd taler minoritetsbørn frem som depriverede (jf. Gitz-Johansen 2004).

Med andre ord, stereotypificering/nuanceringsproblemet handler ikke blot om at få bragt flere sektioner i spil, men også om hvordan disse gensidigt sammenkobles. Dette problem berører en af de diskussioner, som har været behandlet af bl.a. konstruktivistiske brugere af intersektionalitetsbegrebet som Staunæs (2003, 2004) såvel som i klassiske tekster indenfor feltet som Crenshaw (1994)¹⁰: Er intersektionalitet blot et spørgsmål om at lægge flere forskels- og magtakser sammen og gange det positionelle forhold op, eller er begrebets virkeligt overskridende potentiale dets kapacitet til at pege på, hvordan identiteter

og positioner findes i konkrete og uforudsigelige former *i mellem* sektionerne?

Diskussionen handler om forskellen på intersektionalitet som en udvidet form for strukturalisme hhv. som et poststrukturalistisk brud med forudsigeligheden af sociale magt-, interesse- og identitetsforhold. Spørgsmålet er, hvordan essentialisering kan undgås, hvis vi samtidigt skal bevare et praktisk blik for underordningsforhold og ikke nøjes med at dekonstruere de kategorier, der er nødvendige for at beskæftige os med dem? Og omvendt; hvordan kan en orientering imod – relativt strukturerede – ulighedsforhold fastholdes, hvis vi samtidigt vil stille os tvivlende overfor kategoriers kohærens, stabilitet og forhold til den sociale virkelighed?

I relation til den konkrete case handler det om, hvordan der skabes begrebslige rammer for et blik på mødrene i PFS, der rummer deres erfaringer som ufavorabelt positionerede minoritetskvinder i et segregeret byrum i Danmark, uden at reducere deres sociale position på en måde, der udelukker deres andre faglige og sociale positioneringer. Det søger den intersektionalitetsmodel, jeg har foreslået ovenfor, at gøre ved for det første at udvide perspektivet på det socio-strukturelle med sektioner, der skelner imellem fx social arv, uddannelsesbaggrund og aktuel position på arbejdsmarkedet og i det sociale rum. For det andet ved at pege på, hvordan intersektioner både kan referere til strukturerede interesse- og erfaringspositioner og til konstruktioner, der artikuleres på ikke-nødvendige måder, hvorved der skabes bestemte skygger og toninger – fx af (arabisk) etnicitet, (hun)køn, uddannelse(s-fremmedhed) og (under-)klasse. Dominerende diskursive artikulationer af andetgjorte kvindeerfaringer kan spille en vigtig rolle for positionaliteten uden nødvendigvis at *afspejle* den positionelle baggrund.

Dette perspektiv skal modvirke, at vi forveksler dominerende antagelser om sammenhænge med reelle sammenfald, aktuelle

vilkår med varige dispositioner eller relationelle positioneringer med erfaringer, selv om begge sider findes.

KONKLUDERENDE BEMÆRKNINGER:
FRA INTERKULTURELLE KOMPETENCER TIL ET INTERSEKTIONELT BLIK I PRAKSIS?
 Praktiske bestræbelser på at opbygge 'interkulturelle kompetencer' opererer i risikozonen for at kulturalisere og overskygge problemer og forskelle, der kan have en række andre baggrunde end de rent (national-)kulturelle. Det handler bl.a. om bredere sociale dispositioner og positioner, og om konkrete feltroller, der kan indebære forskellige interessepositioner. Dette har konsekvenser for de positionelle erfaringer og interesser, der kan blive synlige og spille ind på indsatsen fx i socialt arbejde. Forskningen konfronterer samme risiko, hvis den bidrager med generaliserede forklaringer om 'kulturforskelle'.

Hvis man som konsekvens heraf holder sig til at afsløre, hvordan eller ligefrem blot *at* kulturaliseringer foregår i praksis, risikerer man omvendt at måtte nøjes med et rent parasitisk og dekonstruktivt forhold til praksis. Et mere praktisk blik behøver dog ikke at være henvist til at reproducere etablerede kategorier og deres artikulationer. Intersektionalitetsbegrebet kan bidrage med en praktisk anvendelig tænkeramme for, hvordan forskelle kan spørges til både i social forskning og i velfærdsinstitutionel praksis. I første omgang kan feltet for, hvilke forskelle, der har mulighed for at blive synlige, udvides ved en model, som er åben for en række differentieringer, der kan være artikuleret forskelligt, således at forskellige underordningspositioner ikke automatisk falder sammen på forudsigelig vis. Det har jeg søgt at illustrere ved figur 3, der kan påminde analytikere såvel som praktikere om, at erfaringer og interesser har mange kilder. Udviklingsprojekter i integrationsarbejde kan derfor *ikke* blive ved målet om opbygningen af 'interkulturelle kompeten-

cer' i betydningen overførbar viden om De Andres særlige dispositioner, men må søge viden om Den Andens konkrete og uforudsigelige positionelle sammensætninger.

Ikke desto mindre er forestillingen om 'kultur' samt de andenforståelser og fikseringspunkter, det 'kulturelle' artikuleres med, at forstå som en række konstruerede forskelle, der gør en forskel i praksis. Overskridelsen af sådanne konstruktioner er nødvendig for at kunne åbne op for en mere kontekstfølsom intersektionel forståelse. Og her kan der blive brug for redskaber til forståelse af, hvordan kultur artikuleres med forskelligt indhold på måder, der skygger for og toner andre kategorier i konstruktioner af den Andens position – kort sagt, redskaber, der kan støtte en refleksiv metakompetence omkring kultur. Fikseringspunktmodellen (fig. 1) er mit forslag til et sådant redskab til at se på, hvordan andenforståelsen kobler kultur til forskellige antagne positioner, mens figur 2 er tænkt som et redskab til at åbne blikket for, hvad der ellers kan være på spil i forbindelse med et konfliktpunkt.

NOTER

1. Frem for referencer til etnicitet, bruger jeg *minoritets- og majoritetsdansk* for dels at understrege, at der er tale om borgere i samme nationalstat, hvis positioner konstitueres i et relationelt (magt-)forhold. Når jeg refererer til Kultur eller Andethed som udbredte konstruktioner, der fungerer i praksis, bruges navneform (kapitæler ved start) og citationstegn.

2. Feltarbejdet indebar observationer af alle møder (på nær et i hver fase) i planlægningsfasen i efteråret 2003 og udførselsfasen i foråret 2004, samt 9 semistrukturerede kvalitative interviews (nogle som gruppeinterviews med mødre og naboer inviteret af interviewpersonen) af 1-3 timers varighed med mødre og professionelle hhv. ved projektets opstart og afslutning.

3. Jensens ontologiske og epistemologiske position ligger nærmere en hermeneutisk/fænomenologisk søgen efter meningsdannelse, omend delvist suppleret med mere konfliktteoretisk inspiration fra Bourdieu. En mere uddybende diskussion af min

viderebearbejdning af hendes begreber samt af det konkrete empiriske og mere generelle metodologiske grundlag for analysen vil i 2007 blive tilgængelig i min afhandling, hvoraf denne artikel repræsenterer en – overvejende kritisk og dekonstruktiv – del. 4. Jf. også Schierups (1993) kritik af kulturaliseringen indenfor "indvandrerforskning" i Danmark – kulturaliseringskritikken er således ikke ny. Mit mål er at bidrage til den ved, på basis af en empiriforankret reformulering af Jensens kommunikationsbegreber læst med et artikulations- og intersektionalitetsperspektiv, at udvikle begreber, der både kan analysere, hvordan kulturalisering foregår i konkret praksis, og bidrage til en overskridelse af den. Kønsforskningens intersektionalitetsbegreb danner en frugtbar ramme om diskussionen af problemer vedrørende kompleksitetsreduktion, hvori kulturalisering i min forståelse er en undertematik – og den forskelsgøren, jeg sætter i forgrunden snarere end køn.

5. Jensen bruger kulturel *forudforståelse* (1998) hhv. kulturel *forforståelse* (2005) for den "forenklede forståelse, man har om grupper af mennesker, man ikke selv er del af" (2005, 106). Jeg har i stedet konstrueret begrebet *Andenforståelse* for at understrege den relationelle tilgang til identitet som andetgørelse.

6. Jeg lægger her afstand til den snert af funktionalisme, der kan snige sig ind i begrebet hos Jensen ved at understrege, at det kulturelle med mindre risiko for essentialisering kan analyseres som *produkt* af de relationelle konstruktionsprocesser, der foregår i relation til konfliktpunktet, snarere end som en *kilde* til konflikt.

7. Laclau og Mouffe, der desuden har basis i bl.a. post-strukturalistisk sprogteori, henter artikulationsbegrebet fra Gramsci, og det genfindes hos bl.a. Stuart Hall, der har hentet inspirationen sammesteds.

8. Konstruktionen af minoritetsdanske forældre som en socialiseringsulempe frem for en omsorgsressource for deres børn observeres flere steder i forskningen i det integrationspædagogiske felt (jf. bl.a. Berg Sørensen og Dam 2000, Vitus Andersen 2003), og i min læsning fx i praksiske pigeprojekter, som hjælper pigerne til "snyde" sig væk fra forældrene (jf. fx Nøhr Larsen, 2004, HGO's pige-projekt http://www.urbact.eu/newsimages/142181HGO_svar.doc).

9. Med 'national position' sigter jeg på den betydning, som udefra genkendelig etnisk minoritets- hhv. majoritetsstatus (uagtet den specifikke kulturelle erfaringsposition) kan have i forskellige felter.

10. Jf. også Mørcks (2005) diskussion af den standpunktsepistemologiske sorte feminisme.

LITTERATUR

- Berg Sørensen, Torben og Dam, Hans Jørgen (2000) *Pendlerreporten: socialpædagogik og kriminelle unge indvandrere*, Sociologisk Analyse, Gestus, Århus.
- Bourdieu, Pierre (1999a) "The contradiction of inheritance" i Bourdieu, Pierre and Alain Accardo [et al.]: *The weight of the world: Social suffering and impoverishment*, Polity Press, Oxford.
- Bourdieu, Pierre (1999b) "The order of things" i Bourdieu, Pierre and Alain Accardo [et al.] *The weight of the world: Social suffering and impoverishment*, Polity Press, Oxford.
- Collins, Patricia (1998) "It's all in the family: intersections of gender, race and nation" in *Hypatia*, 13 (3).
- Crenshaw, Kimberlé Williams (1994) "Mapping the margins: intersectionality, Identity Politics and Violence against Women of Colour" I Martha Albertson Fineman og Roxanne Mykitiuk (red.) *The public nature of private violence: the discovery of domestic abuse*, Routledge, NY.
- Gitz-Johansen, Thomas (2004) *Integration i multikulturelle folkeskoler: belyst gennem feltarbejde i de tidlige klasser på to multikulturelle folkeskoler*, ph.p. afhandling, Roskilde universitetscenter (Forskerskolen i livslang læring, Institut for uddannelsesforskning), Roskilde.
- Jensen, Iben (1998) *Interkulturel kommunikation i komplekse samfund*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Jensen, Iben (2001) *Grundbog i kulturforståelse*, Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.
- Kamali, Masoud (2002) *Kulturkompetens i socialt arbejde – om socialarbejdernes och klientens kulturelle baggrund*, Carlssons, Stockholm.
- Laclau, Ernesto og Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist strategy*, Verso, London.
- Laclau, Ernesto og Mouffe, Chantal (2002) *Det radikale demokrati – diskursteoriens politiske perspektiv*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg.
- Lykke, Nina (2003) "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen". *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr.1 (pp.47-56).
- McCall, Leslie (2003) "Managing the complexity of intersectionality", <http://www.rci.rutgers.edu/~lmccall/signs1f-ext.pdf>
- Mørck, Yvonne (2005) "Intersektionalitet og diversitet: Fadimesagen" i Henning Bech og Anne Scott Sørensen red.: *Kultur på kryds og tværs*, Klim, Århus.
- Mørck, Yvonne (2006) "Why not intersectionality? A concept at work in modern complex societies. Intersectionality and class travels", under publikation som *Freia, paper 61*, sep. 2006, Aalborg.
- Nøhr Larsen, Marianne (2004) *De små oprør: tanker og metoder i arbejdet med minoritetspiger*, Århus Universitetsforlag, Århus.
- Schierup, Carl Ulrik (1993) *På kulturens slagmark: mindretal og størretal taler om Danmark*, Sydjysk universitetsforlag, Esbjerg.
- Staunæs, Dorte (2003) "Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification", i *NORA. Nordic Journal of Women's Studies* No.2, Vol.11.
- Staunæs, Dorte (2004) *Køn, etnicitet og skoleliv*. Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Vitus Andersen, Kathrine (2003) "Indvandrerbørn leger dårligt: institutionel konstruktion af farlig fritid" i Järvinen, M. and Mik-Meyer, N red.: *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*, Hans Reitzel, København.

SUMMARY

The article argues that 'intercultural' social work could fruitfully be oriented towards the intersectional backgrounds of minority- (as well as majority-)Danish clients. In addition, it has to be based on an approach to intersectionality that emphasises the context-specific and unpredictable articulation of different category positions. Hence, rather than aiming at the acquisition of 'intercultural competences' in the sense of transferable, generalisable knowledge of the Other's cultural dispositions, development projects in 'intercultural' social work could work from a more open set of questions concerning the differentiality of positions that make a difference in specific contexts. As 'culture' is indeed a category that strongly influences our frameworks of interpretation this may take the meta-competence of observing the influence of one's own preconstructed articulations of e.g. Arabness with other categories and with specific problem versions.

Nanna Brink Larsen, ph.d.-stipendiat
 Institut for Samfund og Globalisering,
 Roskilde Universitetscenter